

Трансформація практики Європейського суду з прав людини щодо участі прокурора в суді поза межами кримінальної юрисдикції: критичні аспекти

Костянтин ГУЗЕ,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільної юстиції та адвокатури,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (м. Харків),
ORCID [0009-0007-9933-667X](https://orcid.org/0009-0007-9933-667X), e-mail: konstguze@gmail.com.

Анотація. Досліджено практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) щодо участі прокурора в суді поза межами кримінальної юрисдикції. Метою роботи є встановлення відповідності окремих рішень ЄСПЛ щодо участі прокурора в суді поза межами кримінальної юрисдикції положенням ЄКПЛ та базовим стандартам, що сформульовані Судом у цій сфері, а також окреслення перспектив застосування цієї практики національними судами. Зважаючи на універсальний характер рішень ЄСПЛ, докладно розглянуто його висновки у справах *Mukiy v. Ukraine*, *Kramareva v. Russia*, *Dyachenko v. Ukraine*. Аналіз зазначених рішень дозволив висувати, що, ухвалюючи їх, ЄСПЛ відійшов від своєї сталої та послідовної практики про обов'язковість дотримання у діяльності прокурора в суді поза межами кримінальної юрисдикції справедливого балансу інтересів між сторонами, принципів змагальності і рівноправності сторін, а також неприпустимість втручання прокурора у справу з метою впливу на суд та його висновки. Окремо звертається увага на невідповідність цих рішень ознакам універсальності й прогнозованості і, як наслідок, — порушення принципу правової визначеності. З огляду на зазначене, зроблено висновок, що судам, здійснюючи правосуддя, слід виважено використовувати правові позиції, викладені у справах *Mukiy v. Ukraine*, *Kramareva v. Russia*, *Dyachenko v. Ukraine*. Адже їх застосування може призвести до розширеного тлумачення меж допустимої участі прокурора в цивільному, адміністративному, господарському процесах. Це зумовить відступ від конституційних засад, передбачених у п. 3 ч. 1 ст. 131¹ Конституції України, які уповноважують прокуратуру України на здійснення представництва інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. З метою дотримання особливої ролі прокурора під час здійснення представництва інтересів держави в суді, а також уникнення розширеного тлумачення меж допустимої його участі в цивільному, адміністративному та господарському процесах (як це простежується у справах *Mukiy v. Ukraine*, *Kramareva v. Russia*, *Dyachenko v. Ukraine*), національним судам запропоновано керуватися Рішенням другого сенату Конституційного Суду України від 03 грудня 2025 року у справі № 6–п(II)/2025, в якому визначений орієнтовний спектр виняткових випадків здійснення прокуратурою України конституційної функції представництва.

Ключові слова: прокурор, представництво прокурором інтересів держави в суді, участь прокурора в суді поза межами кримінальної юрисдикції, баланс інтересів між сторонами, рівноправність сторін, змагальність.

Надійшла: 28.07.2026. Прийнята: 21.09.2026. Опублікована онлайн: 01.10.2026. Надрукована: 30.10.2026

© Гузе К., 2026

Ліцензія відкритого доступу: [CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Постановка проблеми

У ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» закріплено, що суди України, розглядаючи справи, застосовують Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі — ЄКПЛ) та практику Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ, Суд, Страсбурзький суд) як джерело права [1]. У своїй прецедентній практиці ЄСПЛ аналізує додержання державами-учасницями Ради Європи прав, гарантованих ЄКПЛ. Одним із напрямків такої оцінки є питання щодо участі прокурора в суді поза межами кримінальної юрисдикції та відповідності цієї діяльності вимогам ЄКПЛ, а саме — праву на справедливий судовий розгляд, передбаченому п. 1 ст. 6 Конвенції. За його змістом кожному гарантується право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру [2].

Вплив рішень ЄСПЛ на національну судову практику та правову систему має подвійний характер. Як справедливо зазначається в правничій літературі, відповідні рішення слід розглядати не лише як прецеденти, а й насамперед кваліфікувати з погляду їхньої загальнообов'язковості. Цей аспект передбачає необхідність застосування національними судами всієї практики ЄСПЛ як щодо України, так і стосовно інших держав, що вказує на її універсальний характер і є виявом принципу правової визначеності [3, с. 64, 65; 4, с. 26].

Універсальність і сталість як загальні детермінанти мають бути властиві й практиці ЄСПЛ щодо діяльності прокурора в суді поза межами кримінальної юрисдикції, яка предметно досліджується українськими науковцями й практиками [5, с. 69; 6; 7, с. 64–73; 8, с. 202, 203; 9, с. 156–171], а також іноземними правознавцями [10, с. 64–68] й інституціями [11]. Проте низка рішень Страсбурзького суду не дає підстав дійти відповідного висновку. Це може негативно позначитися на судовій практиці в некримінальних справах за участю посадових осіб органів прокуратури України, на яку Конституцією України покладено здійснення представництва інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом (п. 3 ч. 1 ст. 131¹ Конституції України) [12]. При цьому спектр таких некримінальних справ охоплюється цивільною, адміністративною й господарською юрисдикціями. Так, у ст. 56 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України) передбачено, що у визначених законом випадках прокурор звертається до суду з позовною заявою, бере участь у розгляді справ за його позовами, а також може вступити за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або винятковими обставинами. Прокурор, який звертається до суду в інтересах держави, в позовній чи іншій заяві, скарзі обґрунтовує, в чому полягає порушення інтересів держави, необхідність їх захисту, визначені законом підстави для звернення до суду прокурора, а також зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах [13]. Аналогічний порядок участі прокурора визначено у ст. 53

Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України) [13] та ст. 53 Господарського процесуального кодексу України (ГПК України) [15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми діяльності прокуратури в цивільному, адміністративному та господарському процесах, а також правові позиції ЄСПЛ, у яких визначаються основні засади функціонування цього державного органу в некримінальних справах, досліджувалися в роботах таких науковців, як: Я. Берназюк, Г. Будурова, Д. Віткаускас (D. Vitkauskas), О. Гофман, К. Гусаров, Г. Діков (G. Dikov), О. Подцерковний, М. Стефанчук, Т. Цувіна та іншими. Водночас окрема практика Страсбурзького суду в цьому питанні має дискусійний характер і не була предметом самостійної наукової оцінки. Це й обумовлює важливість її аналізу, а також з'ясування перспектив її застосування національними судами під час здійснення правосуддя.

Мета дослідження

Метою статті є встановлення відповідності окремих рішень ЄСПЛ щодо участі прокурора в суді поза межами кримінальної юрисдикції положенням ЄКПЛ та базовим стандартам, що сформульовані Судом у цій сфері, а також окреслення перспектив застосування цієї практики національними судами.

Виклад основного матеріалу

За усталеною практикою ЄСПЛ участь прокурора в суді поза межами кримінальної юрисдикції є обставиною, яка може впливати на «справедливий баланс» між сторонами, принципи рівноправності сторін та змагальності. Так, у низці рішень (*Martinie v. France* [GC], § 53; *Menchinskaya v. Russia*, § 31; *Korolev v. Russia* (№ 2), § 31) [16; 17; 18], аналізуючи роль прокурорів поза сферою кримінального правосуддя, ЄСПЛ встановив, що лише присутність прокурора або аналогічних посадових осіб у судових засіданнях (чи вона «активна», чи «пасивна») вважається порушенням права на справедливий судовий розгляд, що передбачене у п. 1 ст. 6 Конвенції. Також ЄСПЛ неодноразово наголошував, що участь прокурора в суді на боці однієї зі сторін є обставиною, що може впливати на дотримання принципу рівноправності сторін. Оскільки прокурор або посадова особа з аналогічними функціями, пропонуючи задовольнити чи відмовити в позові або скарзі, стає союзником або опонентом сторін у справі, його участь може створювати в однієї зі сторін відчуття нерівності (*Kress v. France* [GC], § 81; *F.W. v. France*, § 27) [19; 20; 21, с. 843, 844].

Крім того, у питанні участі прокурора поза межами сфери кримінального правосуддя ЄСПЛ у своїх рішеннях систематично наголошує на необхідності забезпечення сторін процесу правом ознайомлення з усіма доказами та запереченнями у їхній справі, навіть якщо їх подає прокурор (принцип змагальності), а також надання рівних процесуальних можливостей заявникові та відповідачеві для викладення своєї позиції у справі (принцип рівноправності сторін) [7, с. 70; 10, с. 64–66; 11, с. 5–10].

В аспекті зазначених сталих засад науково-практичний інтерес мають висновки ЄСПЛ щодо правомірності участі прокурора в суді поза межами кримінальної юрисдикції, сформульовані ним у справах *Mukiy v. Ukraine* (заява № 12064/08, рішення від 21 жовтня 2021 р.) [22], *Kramareva v. Russia* (заява № 4418/18, рішення від 01 лютого 2022 р.) [23], *Dyachenko v. Ukraine* (заява № 4446/16, рішення від 28 травня 2025 р.) [24].

Так, у справі *Mukiy v. Ukraine* заявники, які були орендарями квартири, що належала Карадазькому державному природному заповіднику (далі — Заповідник) і розташовувалася на його території, звернулися до суду з позовом до місцевих органів влади та адміністрації Заповідника. У заяві позивачі оскаржували відмову адміністрації у дозволі на приватизацію квартири, яку вони орендували близько двадцяти п'яти років. Рішенням місцевого суду позов було задоволено. Не погоджуючись з таким рішенням, адміністрація Заповідника оскаржила його до апеляційної інстанції. Проте апеляційна скарга Заповідника була «визнана неприйнятною» і залишена без розгляду у зв'язку з недотриманням скаргником процесуальних вимог звернення. Наразі за апеляційною скаргою Феодосійського міського прокурора, поданою в особі Заповідника в інтересах держави (у зв'язку з необхідністю охорони території заповідної зони), апеляційним судом рішення суду першої інстанції було скасовано, а в позові заявникам відмовлено у зв'язку з його необґрунтованістю. Що характерно, скарга прокурора містила аргументи, аналогічні аргументам, наведеним Заповідником в апеляції. Касаційною інстанцією рішення апеляційного суду було залишено без змін, а аргументи заявників щодо незаконного втручання прокурора — без оцінки.

Зважаючи на наведені обставини, заявники скаржилися на порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, зокрема, принципу рівності сторін та змагальності, оскільки втручання прокурора у справу в інтересах відповідача, яку, крім іншого, представляв адвокат, мало на меті чинити тиск на заявників та суд, і їм не була надана можливість висловити свої заперечення щодо цього.

Надаючи оцінку аргументам заявників, ЄСПЛ зазначив, що втручання прокурора, очевидно, було на користь головного опонента заявників — адміністрації Заповідника — і, крім того, допомогло забезпечити можливість оскарження рішення суду, яке було прийнято не на користь відповідача. Водночас ЄСПЛ зазначив, що заявники не довели незаконність або необґрунтованість вступу прокурора в цю справу, на що останній мав достатні правові підстави згідно із законодавством, чинним на той час. Крім того, прокурор, по суті, мав аналогічний процесуальний статус, як і будь-яка інша сторона, включаючи заявників. На переконання ЄСПЛ, участь прокурора в цій справі не поставила заявників у «суттєво невідгідне становище» порівняно з протилежною стороною розгляду. Адже не було нічого, що вказувало на привілейоване ставлення національних судів до заяв прокурора чи процесуальні переваги, надані йому в цій справі. Як зауважив Суд, немає жодних підстав також вважати, що втручання прокурора в цю справу мало на меті здійснення неналежного впливу на суд або порушило право на справедливий судовий розгляд. На підставі наведених аргументів ЄСПЛ дійшов висновку про правомірність участі прокурора у цій справі, а також відсутності порушення п. 1 ст. 6 Конвенції (*Mukiy v. Ukraine*, §§ 8–14) [22].

Оцінюючи рішення *Mukiy v. Ukraine*, не можна погодитися з висновками ЄСПЛ у цій справі, оскільки втручання прокурора у процес явно порушило принцип змагальності та рівноправності сторін, а також поставило заявників у «суттєво невідгідне становище». На це вказує висновок самого Страсбурзького суду, який констатував, що втручання прокурора, очевидно, було на користь відповідача — Заповідника, скарга якого не була прийнята. Це допомогло забезпечити можливість оскарження рішення суду, яке було прийнято не на користь відповідача. Надалі відповідне рішення було скасоване апеляційною інстанцією (§ 9).

Таким чином, ЄСПЛ опосередковано визнав порушення принципу рівноправності сторін, але, ухвалюючи остаточний висновок, не взяв до уваги вказані факти. Крім того, виступивши на стороні адміністрації Заповідника під час

апеляційного розгляду справи й повторивши у своїй скарзі доводи відповідача, прокурор, по суті, підтримав позицію опонента заявників, внаслідок чого апеляційний суд ухвалив рішення не на користь останніх. Очевидно, що такі дії прокурора призвели до порушення принципу змагальності. Щодо ролі прокурора в цій справі, то вона була «активною» й не вимагала обов'язково його участі, оскільки представництво відповідача здійснювалося адвокатом. Це, безсумнівно, порушило справедливий баланс між сторонами, а також могло вплинути на висновки апеляційного суду під час ухвалення остаточного рішення.

Отже, аналіз рішення у справі *Mukiy v. Ukraine* дає підстави для висновку, відмінного від позиції ЄСПЛ у цій справі, а саме: участь прокурора на боці адміністрації Заповідника призвела до порушення принципів рівноправності сторін і змагальності та права заявників на справедливий судовий розгляд, передбаченого п. 1 ст. 6 ЄКПЛ.

Продовжуючи дослідження окремих рішень ЄСПЛ щодо участі прокурора в суді поза межами кримінальної юрисдикції, детальної оцінки потребують його висновки у справі *Kramareva v. Russia*.

Так, громадянка Крамарьова після звільнення звернулася до суду з позовом до приватної компанії (далі — Компанія), в якій вона працювала. Позивачка вимагала визнати її звільнення незаконним, поновити на роботі, відшкодувати суму втраченого заробітку й моральну шкоду, а також зобов'язати відповідача надати їй копії деяких документів, пов'язаних із роботою. Під час розгляду справи в суді першої інстанції позивачку представляв адвокат, а Компанію — її представник. Останній заперечував вимоги позивачки й просив суд відмовити в позові. Крім представників сторін, у засіданнях у суді першої та апеляційної інстанцій брав участь прокурор, який просив суд задовольнити вимоги заявниці про зобов'язання відповідача надати їй копії документів, у решті позовних вимог — відмовити. Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін судами апеляційної та касаційної інстанцій, позовні вимоги заявниці задоволено частково. Зобов'язано відповідача надати позивачці копії документів, пов'язаних з роботою, та відшкодувати моральну шкоду у зв'язку з цим. У решті позовних вимог заявниці було відмовлено.

Звертаючись до ЄСПЛ, заявниця стверджувала, що участь прокурора не була виправданою, а також — що його присутність у цивільному провадженні (активна чи пасивна) є порушенням п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. На думку заявниці, участь у її справі прокурора, який підтримав протилежну сторону, створила відчуття нерівності та поставила заявницю в суттєво невігідне становище. Врешті-решт, повторення прокурором аргументів Компанії мало на меті вплив на суд, який, ймовірно, був зв'язаний думкою прокурора.

У своєму рішенні ЄСПЛ зазначив, що аргументи заявниці зводяться до оскарження саме факту участі прокурора в розгляді справи і не вказують на процесуальні недоліки, які призвели б до порушення п. 1 ст. 6 Конвенції. Вони є спекулятивними й не підтверджуються жодними конкретними доказами або посиланнями на відповідні правові положення. Прокурор, заперечуючи основні вимоги заявниці про поновлення на роботі та посилаючись на їх незаконність, не діяв понад своїх повноважень. Тому, на думку Суду, відсутні підстави стверджувати, що прокурор у цій справі діяв як опонент заявниці, а також було порушено принцип рівноправності сторін. ЄСПЛ не знайшов підстав вважати дії прокурора порушенням принципу змагальності сторін, оскільки висновки останнього в справі були проголошені публічно, сторони знали зміст цих висновків й мали можливість висловлювати свої заперечення. У той час заявниця активно брала участь у справі особисто та через свого представника, користуючись процесуальними повноваженнями

для спростування аргументів учасників процесу, зокрема доводів прокурора (*Kramareva v. Russia*, § 43, 44).

На підставі наведених аргументів та посилаючись на свою попередню прецедентну практику (*Martinie v. France [GC]*, § 50, 53; *Menchinskaya v. Russia*, § 39; *Korolev v. Russia* (№ 2), § 11, 15, 30; *Kress v. France [GC]*, § 71, 72, 74, 76, 81, 82; *Yvon v. France*, §§ 31–33, 38, 39; *Batsanina v. Russia*, § 25, 27; та ін. [16; 17; 18; 19; 25; 26]), ЄСПЛ шістьма голосами проти одного постановив, що порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ у цій справі не було.

У світлі наведеного рішення ЄСПЛ у справі *Kramareva v. Russia* заслуговує на увагу окрема думка кіпрського судді Г. Сергідеса, який не погодився з доводами колегії суддів. На його переконання, участь прокурора в цій цивільній справі порушила справедливий баланс інтересів між сторонами, принципи рівноправності сторін та змагальності, що призвело до порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ.

Суддя зауважив: не має значення, чи зобов'язані були національні суди враховувати думку прокурора. Суть справи полягає (або принаймні мала полягати) в тому, що на суди хоча б, ймовірно, могли вплинути висновки прокурора. Останній, будучи посадовою особою державного органу, а не стороною процесу, втрутився в справу з метою впливу на суди першої та апеляційної інстанцій і на їхні остаточні рішення. Окремо кіпрський суддя наголосив, що, підтримуючи доводи відповідача, прокурор діяв як процесуальний опонент заявниці, оскільки в національних судах стверджував, що її позов є юридично необґрунтованим і в його задоволенні має бути відмовлено. Такими діями прокурора було порушено справедливий баланс між сторонами та принцип змагальності. І нарешті, на думку судді Г. Сергідеса, ЄСПЛ не врахував можливого впливу думки прокурора на справедливість розгляду цієї справи національними судами, поклавши на заявницю обов'язок доведення відповідного факту. Однак цей вплив був очевидним і не потребував доказування (*Dissenting opinion of judge Serghides* § 5, 7, 9, 11, 21) [23].

Оцінюючи рішення ЄСПЛ у справі *Kramareva v. Russia*, а також окрему думку судді Сергідеса, слід підтримати доводи останнього, адже діяльність прокурора в зазначеній справі була активною, і це вплинуло на рішення національних судів. Очевидно, що жодних виняткових обставин, які б виправдовували участь прокурора в цій справі, не було, оскільки на боці відповідача, приватної компанії, в судових засіданнях на всіх стадіях процесу брав участь її представник. Врешті-решт, незрозумілим та суперечливим є судження ЄСПЛ, коли в досліджуваному рішенні, з одного боку, він посилається на свою сталу прецедентну практику (*Martinie v. France [GC]*, § 50, 53; *Menchinskaya v. Russia*, § 39; *Korolev v. Russia* (№ 2), § 30; *Kress v. France [GC]*, § 71, 72, 74 та ін. [16; 17; 18; 19]), де встановлено, що участь прокурора в суді поза межами кримінальної юрисдикції порушила право заявників на справедливий судовий розгляд. З іншого боку, ЄСПЛ не дотримується й ігнорує цю сталу практику, доходячи висновку, що участь прокурора у справі *Kramareva v. Russia* була допустимою, а порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ не було.

Продовжуючи дослідження нетипових рішень ЄСПЛ щодо участі прокурора в суді поза межами кримінальної юрисдикції, окрему увагу варто приділити аналізу його висновків у справі *Dyachenko v. Ukraine*.

Так, заявник звернувся до адміністративного суду з позовом до міської ради та її посадових осіб про поновлення його на посаді заступника міського голови, а також відшкодування матеріальної і моральної шкоди. Під час провадження в суді першої інстанції у справу в особі Державного казначейства України (зараз — Державна казначейська служба України) вступив прокурор. Відповідні дії прокурор

обґрунтував необхідністю захисту інтересів держави, оскільки позов заявника про відшкодування шкоди стосувався стягнення державних коштів. Під час розгляду справи в суді першої інстанції відповідачі заперечували проти доводів заявника та просили суд відмовити в позові. Прокурор заперечував правомірність звільнення позивача, оскільки на той момент останній перебував на лікарняному. Прокурор вважав, що поновлення заявника на роботі має бути лише до дати, коли новий виконавчий комітет міської ради офіційно розпочав роботу (цей період склав 178 днів).

Спираючись на доводи прокурора, місцевий суд визнав звільнення заявника незаконним, поновив його на роботі (на період 178 днів) та стягнув з відповідачів матеріальну й моральну шкоду, а в задоволенні решти позовних вимог — відмовив. Не погоджуючись із рішенням суду першої інстанції, сторони його оскаржили. Зокрема, заявник стверджував, що поновлення його на посаді не повинно було обмежуватися в часі, адже посада заступника мера мала безперервний характер і не залежала від мандата виконавчого комітету. Крім того, на переконання заявника, участь прокурора в цій справі була незаконною, оскільки загрози державним інтересам не було, а міський прокурор мав особисту упередженість щодо нього. Суди апеляційної та касаційної інстанцій рішення місцевого суду залишили без змін, а скарги сторін — без задоволення.

Звертаючись до ЄСПЛ, заявник скаржився на порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, а саме принципу рівноправності сторін, через необґрунтований вступ прокурора в адміністративну справу та ігнорування національними судами його ключових доводів.

Посилаючись на власну прецедентну практику щодо ролі прокурора поза сферою кримінального правосуддя (*Korolev v. Russia* (№ 2), § 37; *Mukiy v. Ukraine*, § 8; *Kramareva v. Russia*, § 44; *Batsanina v. Russia*, §§ 24-27 [18; 22; 23; 26]), ЄСПЛ відхилив доводи заявника про незаконність вступу прокурора в розгляд справи, оскільки спір заявника з міською радою стосувався державних коштів і, як наслідок, державних інтересів. На думку Суду, у справі не було жодних фактів, які б свідчили, що втручання прокурора поставило заявника у не вигідне становище порівняно з його опонентами. Навпаки, участь прокурора була корисною для заявника, оскільки прокурор не погодився з доводами міської ради та підтримав позов (хоча й лише частково). Це стало підставою для визнання Судом звільнення заявника незаконним та стягнення на його користь компенсації. Враховуючи, що впродовж усього судового розгляду справи заявник активно користувався правом на подання письмових та усних заяв, мав реальну можливість заперечувати аргументи прокурора по суті, а також знати й оцінювати всі наявні докази, ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність порушення принципу рівноправності сторін (§§ 11–13) [24].

В аспекті права на справедливий розгляд, передбаченого у п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, і сталої практики ЄСПЛ щодо участі прокурора у справах некримінальної юрисдикції, з вищенаведеними висновками Страсбурзького суду у справі *Dyachenko v. Ukraine* важко погодитися.

У цій адміністративній справі спір полягав у визнанні незаконним звільнення посадової особи місцевого самоврядування, а також відшкодуванні шкоди у зв'язку з цим. Тобто предмет спору безпосередньо не стосувався державних інтересів, а інтерес Державного казначейства України, в особі якого у справу вступив прокурор, мав лише опосередкований характер. Наразі незрозуміло, чому в справу втрутився саме прокурор, а не представники казначейської служби як органу, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних

коштів. Крім того, інтереси відповідача — місцевої ради — в національних судах захищалися її представниками.

Отже, не існувало жодних особливих обставин, які б виправдали участь прокурора у цій справі, а це, за сталою практикою ЄСПЛ, є порушенням принципу рівноправності сторін. Як зазначив Суд у низці своїх рішень (*Menchinskaya v. Russia*, §§ 30-40; *Korolev v. Russia* (no. 2), §§ 29-38; *Batsanina v. Russia*, § 27; *Gruba and Others v. Russia*, §§ 95-97 [17; 18; 26; 27]), підтримка прокуратурою однієї зі сторін у цивільному провадженні може бути виправданою лише за певних обставин, наприклад: для захисту вразливих осіб, які нездатні самостійно захистити власні інтереси, або у випадках, коли від правопорушення постраждала велика кількість громадян, чи коли захисту потребують визначені державні активи або інтереси. Однак за відсутності будь-якої конкретної причини, яка виправдовувала б участь прокурора у справі, така його діяльність порушує принцип рівноправності сторін.

Не можна погодитися також із висновками ЄСПЛ у справі *Dyachenko v. Ukraine* про те, що втручання прокурора було допустимим і не поставило заявника в невідгідне становище порівняно з його опонентом. Таке твердження є не повністю обґрунтованим, адже в національному суді прокурор підтримав вимоги заявника лише частково. Зокрема, він вважав, що поновлення заявника на роботі має бути обмежене датою, коли новий виконавчий комітет міської ради офіційно розпочав роботу. Водночас заявник наголошував, що поновлення його на посаді заступника міського голови не повинно обмежуватися в часі, оскільки ця посада має безперервний характер і не залежить від мандата виконавчого комітету. Важливо, що рішення Суду повністю відповідало саме висновкам прокурора.

Тобто на рішення місцевого суду могла вплинути думка прокурора, який, не будучи стороною у справі, частково заперечував вимоги заявника і тим самим «частково» став його опонентом. Такими діями прокурора було порушено справедливий баланс між сторонами, а отже, і принцип рівноправності сторін. На подібний висновок наводить практика ЄСПЛ щодо тлумачення цього принципу, який є одним із елементів ширшої концепції права на справедливий судовий розгляд у значенні п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. Він вимагає дотримання справедливого балансу між сторонами, за яким кожній стороні має бути надана розумна можливість представити свою справу за умов, які не ставлять її у суттєво невідгідне становище порівняно з опонентом (наприклад, *Kress v. France [GC]*, § 72; *Kramareva v. Russia*, § 31; *Yvon v. France*, § 31; *Batsanina v. Russia*, § 22 [19; 23; 25; 26]).

Системний аналіз рішення *Dyachenko v. Ukraine* дає підстави для висновку, що через вступ та участь прокурора у цій справі було порушено п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, а саме принцип рівноправності сторін. При цьому ЄСПЛ відповідного порушення не встановив, необґрунтовано відійшовши від своїх сталих правових позицій щодо допустимості участі прокурора в суді поза межами кримінальної юрисдикції.

У світлі критичної оцінки висновків ЄСПЛ у справах *Mukiy v. Ukraine*, *Kramareva v. Russia*, *Dyachenko v. Ukraine* слід відзначити, що за практикою Суду участь прокурора в суді поза межами кримінальної сфери є:

- 1) обставиною, яка може впливати на «справедливий баланс» між сторонами;
- 2) допустимою, якщо з урахуванням конкретних обставин справи його діяльність відповідає принципам рівноправності сторін і не ставить протилежну сторону в «суттєво невідгідне становище»;
- 3) виправданою для захисту в суді прав вразливих верств населення, громадського й державного інтересів [21, с. 844].

Як наголошується у Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи Rec(2012)11 «Щодо ролі прокурорів поза системою кримінального правосуддя» від 19 вересня 2012 р., «коло повноважень прокурора поза системою кримінального правосуддя не повинно обмежувати право будь-якої фізичної чи юридичної особи подавати позов або виступати як відповідач з метою захисту своїх інтересів у незалежному та неупередженому суді» (п. D.10); «повноваження прокурора порушувати судове провадження або виступати як відповідач не повинні применшувати принцип рівноправності сторін у судовому процесі» (п. D.12) [28].

З огляду на вищезазначене, вважаємо, що у справах *Mukiy v. Ukraine*, *Kramareva v. Russia*, *Dyachenko v. Ukraine* ЄСПЛ відійшов від своєї сталої та послідовної практики, яка формувалася ним у багатьох інших рішеннях протягом тривалого часу про необхідність дотримання у діяльності прокурора в суді поза межами кримінальної юрисдикції справедливого балансу інтересів між сторонами, принципів змагальності й рівноправності сторін, а також неприпустимості втручання прокурора у справу з метою впливу на суд та його висновки.

Неординарність й суперечливість висновків ЄСПЛ у справах *Mukiy v. Ukraine*, *Kramareva v. Russia*, *Dyachenko v. Ukraine* вказує на їхню невідповідність ознакам універсальності й прогнозованості. Водночас Суд у своїй прецедентній практиці, і на цьому наголошувалося вище, має застосовувати всю наявну судову практику, що відбиває принцип правової визначеності як фундаментальної універсалії правової системи, заснованої на ЄКПЛ [3, с. 65]. Тому, на наше переконання, в наведених справах висновки ЄСПЛ не відповідають не лише принципам змагальності і рівноправності сторін, а й принципу правової визначеності.

У зв'язку з наведеним, постає питання щодо перспектив застосування національними судами правових позицій ЄСПЛ щодо участі прокурора в суді поза межами кримінальної юрисдикції, сформульованих у справах *Mukiy v. Ukraine*, *Kramareva v. Russia*, *Dyachenko v. Ukraine*. Як вбачається, відповідні висновки не кореспондуються з винятковим характером участі посадових осіб органів прокуратури в цивільному, адміністративному, господарському процесах. Адже п. 3 ч. 1 ст. 131¹ Конституції України уповноважує прокуратуру України на здійснення представництва інтересів держави в суді у *виняткових* випадках і в порядку, що визначені законом.

Базовим стандартом для дотримання *виняткової* ролі прокурора під час здійснення представництва інтересів держави в суді, а також уникнення розширеного тлумачення меж допустимої його участі в суді (як це простежується у справах ЄСПЛ *Mukiy v. Ukraine*, *Kramareva v. Russia*, *Dyachenko v. Ukraine*), мають слугувати висновки другого сенату Конституційного Суду України у рішенні від 03 грудня 2025 р. у справі № 6-р(П)/2025. На переконання суду конституційної юрисдикції, такі випадки повинні бути об'єктивно винятковими, чітко обмеженими, зведеними до мінімально необхідних, обумовленими особливими обставинами і сприйматися стороннім спостерігачем не як загальні правила, а як винятки. Ними можуть бути, зокрема: невизначеність (відсутність) у законодавстві України суб'єкта владних повноважень, уповноваженого на захист відповідних інтересів держави; колізії повноважень кількох органів публічної влади, якщо це унеможливорює захист ними інтересів держави в межах спірної компетенції; заподіяння шкоди інтересам держави правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діям, якщо цивільний позов у кримінальному провадженні не був чи не міг бути поданий або залишений без розгляду; звернення до прокуратури уповноваженого на захист інтересів держави суб'єкта з клопотанням про подання позову до суду; виявлення прокурором під час здійснення процесуального керівництва

досудовим розслідуванням фактів порушення або загрози порушення важливих інтересів держави, що потребують належного судового захисту (п. 4.3 мотивувальної частини рішення) [29].

Висновки

Аналіз рішень *Mukiy v. Ukraine, Kramareva v. Russia, Dyachenko v. Ukraine* дає підстави виснувати, що в цих справах ЄСПЛ не дотримався справедливого балансу інтересів між сторонами, принципів змагальності, рівноправності сторін та правової визначеності. З огляду на зазначене, національним судам під час здійснення правосуддя слід виважено використовувати правові позиції, викладені у цих справах. Адже їх застосування може призвести до розширеного тлумачення меж допустимої участі прокурора в цивільному, адміністративному й господарському процесі та відступу від конституційних засад щодо його виключної ролі під час здійснення представництва інтересів держави в суді. З метою дотримання цієї виняткової ролі національним судам слід керуватися Рішенням Другого сенату Конституційного Суду України від 03 грудня 2025 року у справі № 6-р(П)/2025, в якому визначений орієнтовний спектр виняткових випадків здійснення прокуратурою України конституційної функції представництва.

Декларації

Фінансування. Дослідження виконано без зовнішнього фінансування в межах фундаментальної науково-дослідницької роботи кафедри цивільної юстиції та адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого «Актуальні питання захисту прав та охорони інтересів при адаптації цивільного процесуального законодавства до норм ЄС» (державний реєстраційний № 0126U001062).

Конфлікт інтересів. Конфлікт інтересів відсутній.

Використання штучного інтелекту. Під час підготовки цієї статті інструменти штучного інтелекту *Gemini* використано лише з метою мовного редагування тексту (стиль, граматики, переклад). Автор підтверджує самостійність виконання дослідження, формування аргументації та висновків.

Список використаних джерел

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3477-15> (дата звернення: 26.07.2026).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами). *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 26.07.2026).
3. Комаров В. В. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та її застосування в цивільному судочинстві. *Курс цивільного процесу* / за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. С. 61–66.
4. Цивільний процес / М. В. Жушман, Т. А. Цувіна, О. І. Попов та ін. Харків : Право, 2024. 288 с.
5. Гусаров К. В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядках. Харків : Право, 2010. 352 с.
6. Берназюк Я. Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні поза межами кримінального процесу (11.06.2020). *Судова влада України*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/prescentr/zmi/952570> (дата звернення: 26.07.2026).
7. Цувіна Т. А. Участь прокурора в некримінальних провадженнях: практика Європейського суду з прав людини та національний контекст. *Теорія і практика*

- правознавства. 2024. Вип. 2 (26). С. 58–76. [https://doi.org/10.21564/2225-6555.2024.2\(26\).319929](https://doi.org/10.21564/2225-6555.2024.2(26).319929).
8. Подцерковний О. П., Будурова Г. М., Гофман О. Р. Щодо підстав представництва інтересів держави в суді. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 201–205. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/47>.
 9. Стефанчук М. М. Міжнародні стандарти діяльності прокуратури. *Прокуратура в Україні* / за заг. ред. М. М. Стефанчук. Київ : Алерта, 2025. С. 156–171.
 10. Vitkauskas D., Dikov G. Protecting the Right to a Fair Trial under the European Convention on Human Rights: A Handbook for Legal Practitioners. 2nd ed. Strasbourg : Council of Europe, 2017. 166 p. Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/protecting-the-right-to-a-fair-trial-under-the-european-convention-on-/168075a4dd> (date of access: 26.07.2026).
 11. European Court of Human Rights, Research Division. The Role of Public Prosecutor Outside the Criminal Law Field in the Case-Law of the European Court of Human Rights. Strasbourg, 2011. HUDOC. URL: <https://rm.coe.int/role-of-prosecutor-outside-of-cj-in-ecthr-practice/1680a651db> (date of access: 26.07.2026).
 12. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-vp> (дата звернення: 26.07.2026).
 13. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618–ІV, у ред. Закону від 03.10.2017 р. № 2147–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 26.07.2026).
 14. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747–ІV, у ред. Закону від 03.10.2017 р. № 2147–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15> (дата звернення: 26.07.2026).
 15. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798–XII, у ред. Закону від 03.10.2017 р. № 2147–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1798-12> (дата звернення: 26.07.2026).
 16. Martinie v. France [GC] : judgment of the European Court of Human Rights of 12 April 2006, application no. 58675/00. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73196> (date of access: 26.07.2026).
 17. Menchinskaya v. Russia : judgment of the European Court of Human Rights of 15 January 2009, application no. 42454/02. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90620> (date of access: 26.07.2026).
 18. Korolev v. Russia (No. 2) : judgment of the European Court of Human Rights of 1 April 2010, application no. 5447/03. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98016> (date of access: 26.07.2026).
 19. Kress v. France [GC] : judgment of the European Court of Human Rights of 7 June 2001, application no. 39594/98. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59511> (date of access: 26.07.2026).
 20. F. W. c. France : arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme du 31 mars 2005, requête no 61517/00. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-68679> (date d'accès: 26.07.2026).
 21. Гузе К. А. Базові засади участі прокурора в цивільному судочинстві в практиці ЄСПЛ. *Наукові перспективи*. 2025. № 8. С. 839–847. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-8\(62\)-839-847](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-8(62)-839-847).
 22. Mukiy v. Ukraine : judgment of the European Court of Human Rights of 21 October 2021, application no. 12064/08. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-212436> (date of access: 26.07.2026).
 23. Kramareva v. Russia : judgment of the European Court of Human Rights of 01 February 2022, application no. 4418/18. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-215357> (date of access: 26.07.2026).

24. Dyachenko v. Ukraine : judgment of the European Court of Human Rights of 28 May 2025, application no. 44462/16. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-243953> (date of access: 26.07.2026).
25. Yvon v. France : judgment of the European Court of Human Rights of 24 April 2003, application no. 44962/98. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-61053> (date of access: 26.07.2026).
26. Batsanina v. Russia : judgment of the European Court of Human Rights of 26 May 2009, application no. 3932/02. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-92667> (date of access: 26.07.2026).
27. Gruba and Others v. Russia: judgment of the European Court of Human Rights of 06 July 2021, application no. 66180/09. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-210864> (date of access: 26.07.2026).
28. Щодо ролі прокурорів поза системою кримінального правосуддя : Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи Rec(2012)11 від 19.09.2012 р. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/CM_Rec_2012_11_19_09_2012.pdf (дата звернення: 26.07.2026).
29. Рішення другого сенату Конституційного Суду України від 03.12.2025 р. № 6–п(II)/2025 у справі за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «Рейнір Бізнес Груп» щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзацу першого частини третьої, абзаців першого, другого, третього частини четвертої статті 23 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697–VII (щодо представництва прокурором інтересів держави в суді). *Конституційний Суд України*. URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/6-rii2025> (дата звернення: 26.07.2026).

ENGLISH METADATA

Konstantyn HUZE

Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

Transformation of the Practice of the European Court of Human Rights Regarding the Participation of a Prosecutor in a Trial Outside Criminal Jurisdiction: Critical Aspects

Abstract. The article examines the practice of the European Court of Human Rights (ECHR) regarding the participation of a prosecutor in a court outside the criminal jurisdiction. The work aims to establish the compliance of individual decisions of the ECHR regarding the participation of a prosecutor in a court outside criminal jurisdiction with the provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the basic standards formulated by the Court in this area, as well as to outline the prospects for the application of this practice by national courts. Given the universal nature of the decisions of the ECHR, its conclusions in the cases of *Mukiy v. Ukraine*, *Kramareva v. Russia*, *Dyachenko v. Ukraine* were examined in detail. The analysis of the aforementioned decisions allowed us to conclude that when adopting them, the Strasbourg Court departed from its established and consistent practice on the obligation to observe a fair balance of interests between the parties, the principles of adversarial and equality of parties, as well as the inadmissibility of the prosecutor's intervention in the case to influence the court and its conclusions. Separately, the work draws attention to the inconsistency of these decisions with the signs of universality and predictability, and as a result, a violation of the principle of legal certainty. In view of the above, it is concluded that courts, when administering justice, should carefully use the legal positions outlined in the cases of *Mukiy v. Ukraine*, *Kramareva v. Russia*, *Dyachenko v. Ukraine*. After all, their application may lead to an expanded interpretation of the limits of the permissible participation of the prosecutor in civil, administrative, and economic proceedings. This will entail a

departure from the constitutional principles provided for in paragraph 3 of part 1 of Article 131¹ of the Fundamental Law, which authorise the Prosecutor's Office of Ukraine to represent the interests of the state in court, in exceptional cases and in accordance with the procedure established by law. To maintain the exclusive role of the prosecutor in representing the interests of the state in court, as well as to avoid an expanded interpretation of the limits of his permissible participation in civil, administrative and economic proceedings (as can be seen in the cases of *Mukiy v. Ukraine*, *Kramareva v. Russia*, *Dyachenko v. Ukraine*), national courts are invited to be guided by the Decision of the Second Senate of the Constitutional Court of Ukraine of December 3, 2025 in case No. 6-p(II)/2025, which establishes an indicative range of exceptional cases of the exercise by the Prosecutor's Office of Ukraine of the constitutional function of representation.

Keywords: prosecutor, representation by the prosecutor of the interests of states in court, participation of the prosecutor in court outside the criminal jurisdiction, balance of interests between the parties, equality of the parties, adversarial.

Received: 28 July 2026. Accepted: 21 September 2026

Published online: 01 October 2026. Published in print: 30 October 2026

Для цитування / How to cite:

ДСТУ 8302:2015: Гузе К. Трансформація практики Європейського суду з прав людини щодо участі прокурора в суді поза межами кримінальної юрисдикції: критичні аспекти. *Університетські наукові записки*. 2026. № 5 (113). С. 126-138. DOI: <https://doi.org/10.37491/UNZ.113.8>.

APA 7th: Huze, K. (2026). Transformation of the Practice of the European Court of Human Rights Regarding the Participation of a Prosecutor in a Trial Outside Criminal Jurisdiction: Critical Aspects. *University Scientific Notes*, (5(113), 126-138. DOI: <https://doi.org/10.37491/UNZ.113.8>.